

İletişim Programlarının Kimliği: Üniversiteler ve Alanlar Arası Akademik Hareketlilik

Nevfel Boz

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Sosyal
ve Beşeri Bilimler Fakültesi

<https://orcid.org/0000-0001-6109-1610>

nevfelboz@gmail.com

Bekir S. Gür

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İnsan ve
Toplum Bilimleri Fakültesi

<https://orcid.org/0000-0001-8397-5652>

bsgur@ybu.edu.tr

Öz

İletişim programlarının akademik kimliğine ışık tutmayı amaçlayan bu çalışma, öğretim üyelerinin doktora alanları ile doktora yaptıkları ve çalıştıkları üniversiteler karşılaştırarak, alanlar ile üniversiteler arası hareketliliği ilk defa analiz etmekte ve iletişime ilişkin daha önceki çalışmalarda değinilmeyen akademik içten beslenmeye (*inbreeding*) ilişkin mevcut durumu ortaya koymaktadır. Araştırmanın nesnesi, Türkiye'deki tüm iletişim programlarında çalışan öğretim üyeleridir. Araştırma verileri, Yükseköğretim Kurulu (YÖK) Akademik arama motoru yardımıyla elde edilmiştir. Türkiye'de 67 üniversitede bulunan 72 yüksekokul ve fakültelerdeki tüm iletişim programlarında çalışan 1173 öğretim üyesi çalışmaya dâhil edilmiştir. Veriler, nicel içerik analiziyle çözümlenmiştir. Çalışmada, 1992 yılından önce kurulan üniversitelerin, ülkenin her tarafındaki iletişim programlarını besledikleri tespit edilmiştir. 1992 yılından sonra kurulan üniversitelerin de doktora mezunu vererek hem kendilerini hem de bazı vakıf üniversitelerini besledikleri görülmüştür. Alan bazında yapılan analizlerde, iletişim programlarında çalışan öğretim üyelerinin beşte dördünün iletişim alanında doktora sahip olduğu görülmüştür. Sonuçta, yeni programların iletişimci olmayanlara, eski programların ise kendi mezunları olmayanlara karşı nispeten kapalı bulunduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İletişimin kimliği, interdisiplinerlik, insan kaynağı hareketliliği, içten beslenme

• • • • •

Makale geliş tarihi: 4.4.2020 • Makale kabul tarihi: 18.2.2021

<http://ilefdergisi.org>

ilef dergisi • © 2021 • 8(1) • bahar/spring: 9-34

Araştırma Makalesi • DOI: 10.24955/ilef.933195

Identity of Degree Programs in Communications: Academic Mobility between Universities and Fields of Study

Nevfel Boz

*Ankara Social Sciences University, Faculty
of Social Sciences and Humanities*

<https://orcid.org/0000-0001-6109-1610>

nevfelboz@gmail.com

Bekir S. Gür

*Ankara Yıldırım Beyazıt University, Faculty
of Humanities and Social Sciences*

<https://orcid.org/0000-0001-8397-5652>

bsgur@ybu.edu.tr

Abstract

This study investigates the academic identity of communications programs in Turkey by comparing faculty members' current institutional affiliations, their alma maters, and their fields of doctoral study. It analyzes the fields of study and institutional mobility of all faculty members working in communications programs at Turkish universities to assess the degree of academic inbreeding as well as interdisciplinary employment in these programs. We obtained the data for our study through the academic search engine of Turkey's Council of Higher Education (CoHE). We then used quantitative content analysis to analyze the personal data of 1,173 faculty working in communications programs across sixty-seven universities. The results show that communications programs at Turkish universities are predominately staffed by graduates of faculties established before 1992, though those at younger universities and private universities have a relatively greater share of graduates from newer programs. Older programs are somewhat closed to those with degrees from other universities. As for fields of study, four-fifths of faculty members working in communications programs in Turkey have a PhD in the field of communications. This proportion was highest in younger universities, from which we conclude that newer programs are somewhat closed to graduates from outside the field of communications.

Keywords: Identity of communications programs, interdisciplinarity, academic mobility, inbreeding, field of study

• • • • •

Received: 4.4.20120 ▪ Accepted: 18.2.2021

<http://ilefdergisi.org>

ilef dergisi ▪ © 2021 ▪ 8(1) ▪ bahar/spring: 9-34

Araştırma Makalesi ▪ DOI: 10.24955/ilef.933195

Özellikle 20. yüzyılda kitle iletişim araçlarının çoğalması ve sonrasında internet kullanımının artmasıyla birlikte, tüm dünyada iletişim hem bireyler hem de kurumlar için daha önemli hale gelmiştir. Günümüzde medya ortamlarında geçirilen zaman tarihte olmadığı kadar yüksek seviyelerdedir. Örneğin, ABD’de yapılan bir çalışmaya göre, ortalama bir yetişkin birey, 50 yıl önceki bir muadiline göre beş kat daha fazla bilgi tüketmektedir (Fisher 2019). Dahası, yetişkin bireyler günde ortalama 12 saat ekran karşısında (TV, bilgisayar, telefon vs.) vakit geçirmektedir (Fisher 2019, para. 3). Medya, hem kamusal olarak görünür olmak veya politik güç kazanmanın hem de aktif bir politik figür olmanın en önemli aracı haline de gelmiş durumdadır (Lilleker 2013).

20. yüzyılın ikinci yarısında iletişim araştırmaları, bilgisayar bilimleri ve biyoteknoloji ile birlikte “en hızlı gelişen” alanların başında gelmektedir (Donsbach 2006, 437). Ancak, iletişimin gündelik hayattaki önemi ve iletişime ilişkin araştırmaların sayısı her geçen gün artmasına rağmen, iletişim alanının ve teorisinin henüz tam anlamı ile disiplinler bir kimlik edinmemiş olduğu söylenebilir. Bu durumun en temel nedeni, iletişimin, her biri iletişim disiplini farklı şekilde kavramsallaştıran geleneklere dayalı olmasıdır. Craig (1999) iletişim teorisini yedi farklı geleneğe (retorik, semiotik, fenomenolojik, siberetik, sosyal psikolojik, sosyokültürel ve eleştirel) dayandırmaktadır. Craig,

iletişim alanının bu bölünmüşlüğü içerisinde, iletişimin her bir parçasının kendi içerisinde verimli olarak hayatta kaldığı, bunun da kavramsal olarak ancak “verimli parçalanmışlık” olarak açıklanabileceğini dile getirmiştir (1999, 123). İletişim ancak çoklu disiplinlerin bir araya gelmesi ile bugünün dünyasına anlamlı katkıda bulunabilir. Çünkü iletişim; hukuk, ekonomi, psikoloji ve siyaset gibi hemen hemen bütün sosyal alanları etkilemekte ve onlardan da etkilenmektedir. İletişim bilimlerinin en başından beri diğer disiplinlerin teori ve yöntemlerinden faydalandığını bilmek ve iletişimin alt alanları olan gazetecilik, radyo televizyon, halkla ilişkiler gibi alanlarda uzmanlaşmak için birçok disiplinin yaklaşımlarından haberdar olmak gereklidir. Gerçekte, iletişim çalışmalarının diğer disiplinlere bu ölçüde açık ve araştırma alanının bu kadar geniş olmasının gerekip gerekmediği tartışmalıdır, ancak iletişimin diğer disiplinlerin ilgi alanlarını da içerdiği düşünülürse, araştırma alanını daraltma, iletişimin alanını da daraltmak anlamına gelebilir.

İletişimin bir bilim disiplini olarak parçalı olduğuna ve bağımsız bir disiplin olmak için yeterince olgunlaşmadığına ilişkin birçok görüş de bulunmaktadır (Donsbach 2006; Kane 2016; López-Escobar ve Algarra Martín 2017; Rosengren 1993). Farklı yönelimlerden veya paradigmalardan beslenen iletişim araştırmacılarının teorileri arasında bir diyalog eksikliği olduğu aşikârdır (Kane 2016). Rosengren, iletişim alanında çalışan kişileri “birbirinden izole olan küçük su birikintilerindeki “kurbağalar”a benzetmektedir (1993, 9). Bu durum bütüncül bir iletişim disiplininin oluşmasına engel teşkil etmektedir. İletişimi besleyen farklı gelenekleri bütünleştirme teşebbüsleri de olmuştur; ancak bu girişimler “yüzleşme ve işbirliği” (Rosengren 1993, 9) eksikliği dolayısıyla anlamlı bir sonuca ulaşamamıştır. Bununla birlikte, iletişim çalışmalarının, sadece çalışılan konudan (iletişim) ibaret olmadığını, çalışma alanına ilişkin bir perspektife ve yeterli sayıda öğrenci ve akademisyene sahip olması dolayısıyla bir disiplinden fazlası olduğunu iddia eden çalışmalar da mevcuttur (Jiménez ve Martinez Guillem 2009). Kısacası, iletişim alanının henüz tam anlamı ile belirgin bir kimlik edinememiş olduğu söylenebilir. Bir başka ifadeyle, iletişim araştırmaları veya medya çalışmalarını müstakil bir disiplin saymak bir “illüzyon” olarak nitelendirilmiştir (Nordenstreng 2007, 212). İletişim, müstakil veya belirgin bir kimliğe sahip bir disiplinden ziyade farklı disiplinlerden beslenen bir çalışma alanı olarak öne çıkmaktadır (Donsbach 2006). Bundan dolayı, iletişim alanının bir çalışma nesnesi olarak iletişimin farklı disiplinlerinin “epistemik ihtiyaçları”nı karşılamak üzere bir “kavşak” noktası olduğu iddia edilmektedir (Kane 2016, 99).

İletişim araştırmaları veya medya çalışmaları, üniversiteler bünyesindeki fakülte, enstitü, bölüm veya programlar için yaygın kullanılan terimlerdir

(Nordenstreng 2007). Bununla birlikte, siyaset bilimi, psikoloji veya sosyoloji gibi disiplinlere kıyasla genç bir alan sayılan iletişimin kimliği, teknolojik gelişmeler ve piyasa talepleriyle yükseköğretim kurumlarınca belirlenmektedir. İletişim alanını anlamaya yönelik olarak muhtelif tarama ve değerlendirme çalışmaları yapılmıştır. Uluslararası İletişim Topluluğunun (International Communication Association) üyelerine yönelik taraması (Donsbach 2006), İskandinav ülkelerindeki iletişim ve medya programlarına yönelik yapılan bir tarama (Nordenstreng 2007), İspanya’da iletişim eğitimi ve araştırmalarının tarihi ile iletişim programlarının ve araştırmalarının mevcut durumuna yönelik araştırma (López-Escobar ve Algarra Martín 2017), Latin Amerika ülkelerindeki programlara ilişkin değerlendirme (Waisbord 2014), iletişim alanını anlamaya yönelik çalışmalara örnek gösterilebilir. İletişim araştırmalarının hangi öğelerden oluştuğu ve bu araştırmaların bir alan mı, disiplin mi olduğuna ilişkin tartışmalar nihayete ermiş değildir; dolayısıyla bu tartışmaları “halının altına süpürmek” yerine sürdürmek gereklidir (Nordenstreng 2007, 219).

Türkiye’de de bir yanda iletişim programlarının sayısı ve çeşidi artmaya devam ederken, öte yandan iletişim alanının kimliğine ilişkin tartışmalar devam etmektedir (Akgül ve Akdağ 2018; Arık ve Bayram 2011). Türkiye yükseköğretim sistemi içerisinde iletişim programlarının ve öğrencilerinin sayıları zamanla artmış ve bir akademik alan olarak İletişim programlarının kimliğini ve beslediği kaynakları analiz etmek önemli bir araştırma konusu haline gelmiştir. Bu çalışmanın çıkış noktası, bir akademik disiplin olarak Türkiye’de iletişim alanının konumunu ortaya koymak için akademik insan kaynağının kökenlerine bakmaktır. İletişim fakültelerinin/programlarının beslediği ve beslediği kaynakları bir gösterge olarak ele aldığımızda, mevcut durumun analizinin yapılması Türkiye’deki iletişim programlarının akademik kimliğini ortaya koymak üzere kanaatimizce ilk somut adım olacaktır. Bir başka ifadeyle, bu araştırma iletişim fakültelerinde çalışan öğretim üyelerinin doktoralarını hangi üniversitelerde ve hangi alanlarda yaptıklarını inceleyerek, Türkiye’deki iletişim alanının kimliğinin insan kaynağı boyutunu ortaya koymak amacındadır. İletişim alanının kimliği; programların amacı, adı ve içeriği (Elpeze Ergeç 2014), yürütülen araştırmaların ve doktora tezlerinin kapsamı (Tokgöz 2006) ve öğretim üyelerinin doktora yaptıkları alanlar (Akgül ve Akdağ 2018; Arık ve Bayram 2011) gibi muhtelif konularla ilişkilidir. Bu araştırma, mevcut iletişim programlarındaki insan kaynağının (öğretim üyelerinin) akademik kökenlerinin (doktora yaptıkları yükseköğretim kurumları ve alanları) açığa çıkarılması ve bu insan kaynağının yükseköğretim alanları ve kurumları arasındaki hareketliliğini ortaya koyma amacı ile sınırlıdır. Farklı alanlardan beslenen iletişimin akademik insan kaynağının kökenlerini ortaya koymak,

Türkiye’de iletişim alanının mevcut durumunu anlamak ve bundan sonraki seyrini tartışmak açısından oldukça önemlidir.

Türkiye’de İletişimin Geçmişi

Diğer birçok ülkedekine (López-Escobar ve Algarra Martín 2017) benzer şekilde, Türkiye’de de iletişim çalışmaları profesyonel gazeteci yetiştirmek amacıyla kurulan programların gelişimiyle yakından ilgilidir. Türkiye’de yükseköğretim düzeyinde programlar, 1950 yılında İstanbul Üniversitesinde gazetecilik eğitimi (Gazetecilik Enstitüsü), 1965 yılında ise Ankara Üniversitesinde iletişim eğitimi (Basın Yayın Yüksek Okulu) ile başlamıştır (Tokgöz 2003). Ayrıca üç özel gazetecilik okulu kurulmuş ve daha sonra devlet üniversiteleri bünyesine alınmışlardır. 1982’de Yükseköğretim Kurulu (YÖK)’nun kurulmasının ardından, Ankara, İstanbul, Marmara, Ege ve Gazi Üniversiteleri Basın Yayın Yüksek Okulları yapılandırılmıştır. 1992 yılında bu yüksek okullar iletişim fakültesine dönüştürülmüştür. Ayrıca, Eskişehir’de Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi ile Konya’da Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi kurulmuştur.

1990’lı yıllarda çok sayıda devlet ve vakıf üniversitesi kurulması dolayısıyla iletişim fakültelerinin sayısı zamanla artmış, sermaye ve medya sektörüyle daha yakın ilişkiler kurulmuştur (Tokgöz 2003). 2000’li yıllara gelindiğinde ise iletişim fakültelerinin yanında güzel sanatlar fakültesi, uygulamalı bilimler yüksekokulu, iktisadi-idari bilimler fakültesi ve insan ve toplum bilimleri fakültesi gibi muhtelif yüksekokul ve fakültelerde iletişim alanında programlar açılmıştır. Böylece, gazetecilik, radyo, televizyon ve sinema ile halka ilişkiler gibi geleneksel programların yanında yeni medya, dijital medya, medya ve iletişim gibi muhtelif programlar faaliyete geçmiştir (Özarlan 2019). Ancak, iletişim fakültesi mezunlarının istihdam sorunlarına (Şeker ve Şeker 2011; Varol 2001) ek olarak, aşağıda genişçe ele alacağımız üzere, iletişim fakültelerinde eğitim veren kadroların nicel ve nitel olarak yetersizliği (Arık ve Bayram 2011; Tokgöz 2003) ile iletişim eğitiminin dünyadaki güncel eğilimlerden uzak olup olmadığı konuları (Elpeze Ergeç 2014) tartışılmalıdır.

İletişimin Kimliği ve Akademisyenlerin Kompozisyonu

İletişim eğitimi, hem teorik hem pratik eğitimi kapsayan disiplinlerarası bir alan olarak değerlendirilmektedir. Bundan dolayı, iletişim programlarında teoriye, araştırmaya ve eleştirel düşüncenin öğretilmesine önem verenler ile uygulamalara ve medya sektörünün taleplerine önem verenler arasında bir rekabet de söz konusudur (Arık ve Bayram 2011; Elpeze Ergeç 2014; Şeker ve Şeker 2011). İletişim programlarının bir yandan teorik ve eleştirel bir eğitim

vermeye çalışmaları, öte yandan medya sektörüne yetişmiş kadrolar sağlama-ya çalışmaları, iletişim alanında “çok yönlü bir parçalanmışlık” doğurmaktadır (Tokgöz 2003, 20). Ayrıca, iletişim fakültelerinin hızlı bir şekilde artmış olması sonucunda ciddi bir kadro ihtiyacı ortaya çıkmış ve çok farklı disiplin ve çalışma alanlarından öğretim üyeleri bu fakültelerde görev almaya başlamıştır. Bu durum, bir yandan iletişim çalışmalarının interdisipliner doğası ve iletişim programlarının çok farklı alanlardan dersler içermesi sebebiyle doğal bir durum olarak değerlendirilmiştir. Öte yandan, zaten parçalanmışlık içinde olan ve kimlik sorunları bulunan iletişim alanını daha da parçalı bir hale getirmiştir. Bazı iletişim fakültelerinde, iletişim alanında eğitim görmüş veya unvan sahibi olmuş akademisyenlerin sayısının azlığı tartışma konusu olmuştur (Tokgöz, 2003). Arık ve Bayram’a (2011) göre, iletişim, disiplinler arası olması gerekirken, iletişim fakülteleri, her disiplinden öğretim üyelerini bünyesine almış, bir disiplin standardı tutturamamıştır; dahası, iletişim fakülteleri, ekonomiden psikolojiye geniş bir yelpazede yüzeysel ve parçalı bir eğitim sunmaktadır. Birçok iletişimci, iletişim fakültelerinin sayısının artmasını temel sorun olarak görmüş ve çare olarak fakülte sayısının artırılmaması ve donanımlı/kurumsallaşmış iletişim fakültelerinde eğitime devam edilmesi şeklinde önerilerde bulunmuşlardır (Ozupek ve Ozer 2015; Tokgöz 2003; Vuran 2003). Ancak bu öneriler, pratikte bir karşılık bulmamıştır. Genel olarak yükseköğretim sisteminde, özelden de iletişim programlarındaki büyüme ve çeşitlenme devam etmektedir (Gür vd. 2019; Özarslan 2019; Özoğlu, Gür ve Gümüş 2016).

İletişim alanında çalışanların kimliğini oluşturan unsurlardan biri de lisansüstü eğitimlerini yaptıkları alanlar ve kurumlardır. Türkiye’de iletişim alanında yüksek lisans eğitimi 1983-84 öğretim yılından itibaren İstanbul ve Marmara Üniversitelerinde başlatılmıştır (Tokgöz 2006). Doktora programları da 1990’lı yılların başında başlatılmıştır. Doktora programları uzunca bir süre Ankara, İstanbul, Marmara, Ege, Anadolu ve 2003 yılından sonra Selçuk Üniversiteleriyle sınırlı kalmıştır (Tokgöz 2006). Ancak son yıllarda doktora programı veren üniversitelerin daha da çeşitlenmesi ve mezun vermesi söz konusudur (bkz. Bulgular). Bununla birlikte, 1992’den önce kurulan fakültelerin kendi aralarında ve 1992 yılından sonra kurulan fakültelerle aralarında önemli farklılıklar mevcuttur. Gerçekten de 1992’den sonra kurulan fakültelerin, hem sektörle ilişkileri ve hem de kuramsal altyapıları ve iletişim eğitimine bakışları daha fazla çeşitlilik arz etmektedir (Tokgöz 2003).

2003-2004 yılında yapılan bir çalışmaya göre, iletişim fakültelerinde çalışan öğretim üyelerinin yaklaşık yarısı iletişim alanından gelen akademisyenlerdir. Geriye kalan yarısı, yurtiçinde farklı alanlardan veya yurtdışından gelenlerden oluşmaktadır (Tokgöz 2006). Aynı çalışmada, sekiz iletişim fakül-

tesi (Ankara, İstanbul, Marmara, Ege, Gazi, Anadolu, Galatasaray ve Kocaeli) dışındaki devlet ve vakıf üniversitelerindeki iletişim fakültelerinde akademik personel sayısının yetersiz olduğu vurgulanmaktadır. Daha sonra yapılan bir diğer çalışmada (Arık ve Bayram 2011), 40 iletişim fakültesinin web sitesinden toplam 665 öğretim üyesinin verilerinin içerik analizi yapılmış ve bu fakültelerde çalışan akademisyenler incelenmiştir. Bu araştırmaya göre, profesörlerin yaklaşık %30'unun, yardımcı doçent ve doçentlerin ise yarısına yakınının doktora alanı iletişimdir. Farklı alanlardan öğretim üyelerinin varlığı bir yanda alana katkı olarak değerlendirilirken, bir yandan bir problem olarak görülmektedir. Böylece, yazarlar, iletişim alanının henüz bağımsız bir disiplin kimliğine kavuşamadığı sonucuna ulaşmışlardır (Arık ve Bayram 2011). Son olarak, iletişim fakültelerindeki akademisyen profili üzerine yapılan bir çalışmada, 38 devlet üniversitesinin iletişim fakültelerindeki çalışan toplam 678 öğretim üyesi incelenmiştir (Akgül ve Akdağ 2018). Buna göre, profesörlerin %74'ü, doçentlerin %79'u, yardımcı doçentlerin ise %83'ü iletişim alanında doktora yapmıştır. Özetle, söz konusu çalışmada da öğretim üyesi kompozisyonunun parçalı ve melez bir yapıdan ibaret olduğu ancak unvanlara göre bakıldığında iletişim alanından yetişen akademisyenlerin oranının doktor öğretim üyesi ve doçent düzeyinde arttığı görülmüştür (Akgül ve Akdağ 2018).

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Bu araştırmanın amacı, Türkiye'deki yükseköğretim kurumlarını bünyesindeki fakülte ve yüksekokullardaki iletişim programlarında istihdam edilen akademisyenlerin alanlarını ve üniversiteler arası hareketliliği ortaya koymaktır. Böylece, Türkiye'deki iletişim programlarında çalışan akademik insan kaynağının (öğretim üyelerinin) kökenlerinin açığa çıkarılması hedeflenmiştir.

Türkiye'deki iletişim programlarında çalışan öğretim üyelerinin kompozisyonuna odaklanan oldukça sınırlı çalışma vardır (Arık ve Bayram 2011). Konuyla doğrudan ilgili olarak yapılmış son bir çalışmada ise, sadece devlet üniversitelerindeki 38 iletişim fakültesinde çalışan 678 öğretim üyesi incelenmiş ve öğretim üyesi dışındaki akademik personel (öğretim görevlisi ve araştırma görevlisi) kapsam dışı tutulmuştur (Akgül ve Akdağ 2018). Mevcut çalışma ile Türkiye'deki 67 üniversitede bulunan 72 yüksekokul ve fakülte'deki tüm iletişim programlarında çalışan 1.173 öğretim üyesi kapsama alınmıştır. Ayrıca, çalışma kapsamında, Türkiye'de ilk defa iletişim programlarındaki insan kaynağının alanlar ile üniversiteler arası hareketliliği gösterilmiştir. Bu çerçevede, ileri düzey görselleştirme tekniklerinden faydalanılmıştır. 1992'den sonra kurulan üniversite ve fakültelerin, Ankara, İstanbul, İzmir ve Eskişehir'deki iletişim fakültelerinden beslendikleri yönünde bir kanaat vardır (Şeker ve Şe-

ker 2011); ancak bu kanaati verilerle test etmenin yanında hem bu fakültelerin kendi içlerindeki hareketliliği anlamak hem de 1992'den sonra kurulan üniversitelerin kendi içlerinde ve kendilerinden önce kurulanlarla aralarındaki hareketliliği veriye dayalı gösterme ihtiyacı mevcuttur.

Dahası, iletişime ilişkin olarak daha önceki çalışmalarda değinilmeyen, bir üniversitenin kendi mezunlarını öğretim üyesi olarak istihdam etmesi olarak tanımlanan akademik içten beslenmeye (*inbreeding*) ilişkin durumun ortaya konmasına ihtiyaç vardır. Akademik literatür, bazı faydaları olmakla birlikte akademik açıdan ciddi sakıncaları olan içten beslenmenin birçok ülkede yaygın olduğunu ve bazı ülkede ciddi bir sorun olarak görülmediğini ve hatta normal olarak kabul edildiğini ortaya koymaktadır (Altbach, Yudkevich ve Rumbley 2015). Akademik içten beslenmenin olumlu özelliklerine işaret edenler olsa da, içten beslenmenin en çok eleştirilen yönleri, öğretim üyesi alımında sadece sınırlı sayıda kişiye alan açılması sonucunda serbest rekabetin azalması ve kalitenin düşmesi ile üniversitedeki mevcut kıdem temelli hiyerarşiyi beslemesi ve bunların sonucunda akademik üretkenliğin düşmesi, akademik statükonun güçlenmesi ve bölüm/fakülte/üniversitede yeniliğin teşvik edilmemesidir (Altbach, Yudkevich ve Rumbley 2015; Göktürk vd. 2019; Inanc ve Tuncer 2011). Türkiye'de teknik üniversiteler üzerine yapılan bir çalışmada, doktorasını yaptıkları üniversitelerde çalışan akademisyenlerin uluslararası yayınlarının sayı ve etkisinin diğer akademisyenlere göre oldukça düşük olduğu görülmüştür (Inanc ve Tuncer 2011). Bu çalışmaya göre, içten beslenme oranı düşük olduğunda akademik üretkenlik pek etkilenmemektedir; ancak içten beslenme oranının yüksek olmasının akademik üretim üzerine olumsuz bir etkisi vardır.

Yöntem

İletişim programlarında istihdam edilen akademisyenlerin lisans ve doktora alanları, lisans ve doktoranın yapıldığı üniversiteleri, alan hareketliliği ve üniversiteler arası hareketliliği ortaya çıkarmaya çalışan bu çalışmada, nicel içerik analizi kullanılacaktır. Nicel içerik analizi, kullanımını en çok iletişim alanında bulmuştur ve medya içerikleri araştırmalarında yaygın olarak kullanılmaktadır (Coe ve Scacco 2017). En geniş anlamıyla metinlerin (metin, ses, görüntü vs.) kategorize edilmesi ve kaydedilmesi, nicel içerik analizinin özünü oluşturur.

Araştırmada veriler, "YÖK Akademik" başlıklı arama motoru yardımıyla elde edilmiştir. Öncelikle, tüm iletişim fakülteleri ve diğer fakültelerdeki iletişim programları tespit edilmiş ve bu fakülte ve programlarda çalışan öğretim elemanlarının verilerine erişilmiştir. Bu kapsamda, henüz öğrencisi olmayan

programlarda çalışan öğretim elemanlarının bilgilerine de erişilmiştir. YÖK Akademik arama motorundaki kimi tutarsız veriler çıkartılmış; eksik verilerin tamamlanması için üniversitelerin ve akademisyenlerin web sayfasına başvurulmuştur. Toplanan veriler içi tutarlık açısından mükerrer defa kontrol edilmiş, betimsel istatistiki yollarla çözümlenip raporlanmış ve alanlar ile üniversiteler arası hareketliliği görmek için Sankey diyagramlarından faydalanılmıştır. Çalışma, YÖK Akademik'ten elde edilen Şubat 2020 tarihli verilere dayalıdır.

Öğretim üyelerinin üniversiteler arasındaki hareketliliğini anlamak için, iki yönlü analizler yapılmıştır. Birincisi, üniversite bazında analizler yapılmıştır. Bu çalışmada akademik içten beslenme, bir öğretim üyesinin doktorasını yaptığı üniversitede çalışması şeklindeki tanımlanmıştır. Bu çerçevede, öğretim üyelerinin doktora yaptıkları üniversiteler ile çalıştıkları üniversiteler karşılaştırılmıştır. İkincisi, yeni farklı yıllarda kurulmuş üniversitelerin durumunu karşılaştırabilmek için, üniversiteler kuruluş yıllarına göre gruplandırılarak analizler yapılmıştır. Bu kapsamda, Türkiye yükseköğretimini devlet üniversitelerinin kuruluş yıllarına göre üç dalgaya (1992 yılından önce, 1992-2005 yılları arası, 2006 ve sonrası) ayırarak incelemek, farklı kurumsallaşma safhalarını ve geleneklerini yakalamak açısından daha sağlıklı görünmektedir (Gür vd. 2017; 2018). 2018'de üniversitelerin bölünmesi sonucu kurulan üniversiteler (ör. Gazi Üniversitesinin bölünmesi sonucu Ankara Hacı Bayram Üniversitesinin kurulması), üçüncü dalga değil, birinci dalga üniversiteleri olarak kodlanmıştır. Böylece, üniversiteleşme aşamalarına (I. Dalga, II. Dalga, III. Dalga) göre Türkiye'deki yükseköğretim kurumları belirlenmiştir (Ek 1 ve Ek 2). Vakıf ve yurtdışı üniversiteleri ayrıca tasnif edilerek kodlanmıştır.

Çalışma Grubu

Araştırmanın hedef kitlesi, Türkiye'deki üniversitelerde yer alan iletişim programlarında istihdam edilen tüm öğretim üyeleridir. Bu kapsamda, iletişim fakültelerinin yanında yüksekokul ve fakülte düzeyindeki medya ve iletişim programlarında çalışan öğretim üyeleri araştırmaya dâhil edilmiştir. Böylece, Türkiye'deki tüm iletişim fakültelerine ek olarak, muhtelif yüksekokul ve fakülte bünyesindeki Medya ve İletişim, İletişim Tasarımı ve Yeni Medya, Yeni Medya ve Gazetecilik, İletişim Tasarımı ile Görsel İletişim Tasarımı bölümleri / programları da çalışma kapsamına alınmıştır. Meslek Yüksekokulları çalışma kapsamına alınmamıştır. Araştırmanın çalışma grubunu, toplam 67 farklı üniversiteden toplam 1.173 öğretim üyesi oluşturmaktadır (Tablo 1).

Tablo 1. Çalışma Grubu

Üniversite	Öğretim Üyesi	Üniversite	Öğretim Üyesi
Marmara	72	Sakarya	13
Anadolu	65	Hacettepe	12
İstanbul	65	Niğde Ömer Halisdemir	12
Ege	64	Giresun	12
Selçuk	46	Mersin	12
Ankara Hacı Bayram Veli	41	İstanbul Yeni Yüzyıl	12
İstanbul Bilgi	33	İstanbul Gelişim	12
Kocaeli	32	Trabzon	11
Atatürk	32	Gaziantep	11
Ankara	29	İstanbul Şehir	11
Bahçeşehir	29	Gümüşhane	10
İstanbul Aydın	27	Sivas Cumhuriyet	10
Akdeniz	25	Kastamonu	10
Erciyes	24	Nişantaşı	8
Beykent	24	Çanakkale Onsekiz Mart	8
Üsküdar	23	Fenerbahçe	8
Maltepe	22	Hasan Kalyoncu	8
Galatasaray	22	Aksaray	7
Başkent	21	Yozgat Bozok	6
Yeditepe	19	Pamukkale	6
Yaşar	18	Hatay Mustafa Kemal	5
Kadir Has	18	İstanbul Okan	5
Süleyman Demirel	17	Zonguldak Bülent Ecevit	4
Aydın Adnan Menderes	17	İbn Haldun	4
Fırat	17	Dicle	3
İstanbul Ticaret	17	Beykoz	3
İstanbul Medipol	16	Ankara Yıldırım Beyazıt	3
Ondokuz Mayıs	15	Karabük	3
Çukurova	15	Muş Alparslan	2
Bolu Abant İzzet Baysal	15	Manisa Celâl Bayar	2
İstanbul Arel	15	Munzur	1
Uşak	15	Ankara Sosyal Bilimler	1
İnönü	14	Bursa Teknik	0
İzmir Ekonomi	14		

Kaynak: YÖK Akademik veri tabanı kullanılarak tarafımızdan oluşturulmuştur.

Not: Toplam öğretim üyesine göre büyükten küçüğe doğru sıralanmıştır.

Çalışma grubunun unvan ve cinsiyete göre dağılımı Tablo 2’de gösterilmiştir. Buna göre, çalışma grubunda 598 doktor öğretim üyesi, 262 doçent ve 313 profesör bulunmaktadır. İletişim programlarında çalışan öğretim üyelerinin çoğunluğu (%56) kadındır. Unvanlar bazında da kadın öğretim üyesi sayısı, erkek öğretim üyesi sayısından fazladır. Bununla birlikte, doktor öğretim üyesi ve doçentlerdeki kadın öğretim üyesi oranı (%57), profesörlerdeki kadın öğretim üyesi oranından (%52) yüksektir. Bu durum, kadın profesör oranlarının zamanla artacağına bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Tablo 2. Çalışma Grubunun Unvan ve Cinsiyete Göre Dağılımı

	Sayı		Oran	
	Erkek	Kadın	Erkek	Kadın
Doktor Öğretim Üyesi	259	339	43%	57%
Doçent	112	150	43%	57%
Profesör	150	163	48%	52%
Toplam	521	652	44%	56%

Doktora Kaynağı Üniversiteler

Elde edilen verilere göre, Türkiye’deki iletişim programlarındaki toplam 1.173 öğretim üyesinin 1.095’i (%93,4) yurtiçi, 78’i (%6,6) ise yurtdışındaki bir üniversitede doktora yapmıştır. Yurtiçi doktoralara baktığımızda ise doktoraların çoğunluğunun az sayıdaki belirli üniversitelerden alındığı görülmektedir (Tablo 3). Buna göre, halen öğretim üyesi olarak çalışan 215 doktora mezununu veren İstanbul Üniversitesi, toplamda yurtiçi doktoraların beşte birini (%20) üreterek bir lokomotif işlevi görmüştür. Benzer şekilde, Marmara Üniversitesi doktoraların 184’ünü (%17), Anadolu Üniversitesi, Ankara Üniversitesi ve Ege Üniversitesinin her biri 111’ini (her biri %10), Selçuk Üniversitesi 88’ini (%8), Gazi Üniversitesi ise 50’sini (%5) mezun etmiştir. Bir başka ifadeyle, yedi eski iletişim fakültesine de ev sahipliği yapan söz konusu yedi üniversite, halen iletişim programlarında çalışan ve yurtiçi doktora mezunu toplam 1.095 kişinin 870’ini (%79) yetiştirmiştir.

Halen iletişim programlarında çalışan ve yurtdışı doktora mezunu toplam 78 kişinin verilerine bakıldığında, 14 farklı ülkenin 64 farklı üniversitesinden mezun oldukları görülmektedir (Tablo 4). Sayısal olarak bakıldığında ABD ve İngiltere’nin listenin başını çektiği, Fransa ve Almanya’nın da hatırı sayılır bir yer edindikleri görülmektedir.

Tablo 3. Öğretim Üyelerinin Doktora Yaptıkları Üniversiteler (Yurtiçi)

Üniversite	Sayı	Üniversite	Sayı
İstanbul	215	İstanbul Teknik	6
Marmara	184	Sakarya	5
Anadolu	111	Bahçeşehir	4
Ankara	111	Fırat	4
Ege	111	İstanbul Bilgi	3
Selçuk	88	İstanbul Ticaret	3
Gazi	50	Mimar Sinan Güzel Sanatlar	3
Atatürk	23	Çukurova	2
Erciyes	22	Işık	2
Akdeniz	18	İnönü	2
Maltepe	18	Yıldız Teknik	2
Dokuz Eylül	16	Abant İzzet Baysal	1
Hacettepe	13	Afyon Kocatepe	1
Yeditepe	13	Aksaray	1
Boğaziçi	11	Cumhuriyet	1
Kocaeli	10	Fatih Sultan Mehmet Vakıf	1
Galatasaray	9	Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü	1
İhsan Doğramacı Bilkent	9	Kara Harp Okulu Komutanlığı	1
Orta Doğu Teknik	9	Karadeniz Teknik	1
Süleyman Demirel	9	Niğde	1

Kaynak: YÖK Akademik veri tabanı kullanılarak tarafımızdan oluşturulmuştur.

Tablo 4. Ülkelere Göre İletişim Programlarındaki Yurtdışı Doktoralı Öğretim Üyesi Sayısı

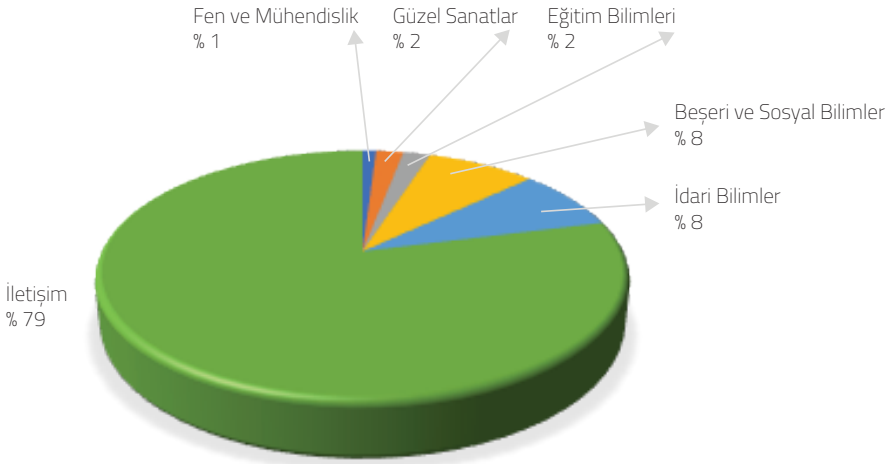
Ülke	Doktora Mezun Sayısı
ABD	21
İngiltere	20
Fransa	9
Almanya	6
Kanada	4
Hollanda	3
Avustralya	2
İspanya	2
Japonya	2
Kırgızistan	2
İskoçya	1
Kıbrıs	1
Yunanistan	1
Belçika	1

Kaynak: YÖK Akademik veri tabanı kullanılarak tarafımızdan oluşturulmuştur.

Doktora Alanına Göre İletişim Akademisyenleri

Birçok iletişimci, iletişim alanında lisans ve doktora yapmayan öğretim üyelerinin iletişim programlarında görev yapmasını, bir yandan interdisiplinerlik iddiası dolayısıyla olumlu karşılarken, her disiplinden gelenin iletişim programlarında “içeri buyur edilmesi” (Arık ve Bayram 2011, 86) veyahut bazı programlarda iletişimci olmaması (Tokgöz 2003) dolayısıyla kaygılarını geçmişte dile getirmişlerdir. 2020 yılı verilerini kullanan bu çalışma kapsamında, öğretim üyelerinin doktora alanlarına göre dağılımına bakılmıştır. Buna göre, iletişim programlarında çalışan öğretim üyelerinin %79'u iletişim alanında doktora yapmıştır (Şekil 1). Bir başka ifadeyle, iletişim programlarında çalışan öğretim üyelerinin sadece beşte biri diğer disiplinlerde veya çalışma alanlarında doktora yapmıştır.

Şekil 1. Öğretim Üyelerinin Doktora Alanlarına Göre Dağılımı

Kaynak: YÖK Akademik veri tabanı kullanılarak oluşturulmuştur.

İletişim programlarında çalışan öğretim üyelerinin beşte dördünün iletişim alanında doktora yaptığı görülmektedir ve bu oranın, önceki yıllara göre arttığı anlaşılmaktadır (Arık ve Bayram 2011). Bunun temel nedeni, aşağıda görüleceği üzere, genç öğretim üyeleri arasında iletişim doktorasının daha yüksek oranda olmasıdır. Profesörden yardımcı doçente doğru gidildikçe iletişim alanında doktora yapanları oranı artmaktadır (Tablo 5).

Tablo 5. İletişim Doktorası Yapan Öğretim Üyesi Sayısı ve Oranının Unvanlara Göre Dağılımı

	İletişim Doktoralı Öğretim Üyesi Sayısı	Toplam Doktoralı Öğretim Üyesi	İletişim Doktoralı Öğretim Üyesi Oranı
Doktor Öğretim Üyesi	498	598	83,3
Doçent	206	262	78,6
Profesör	218	313	69,6
Toplam	922	1173	78,6

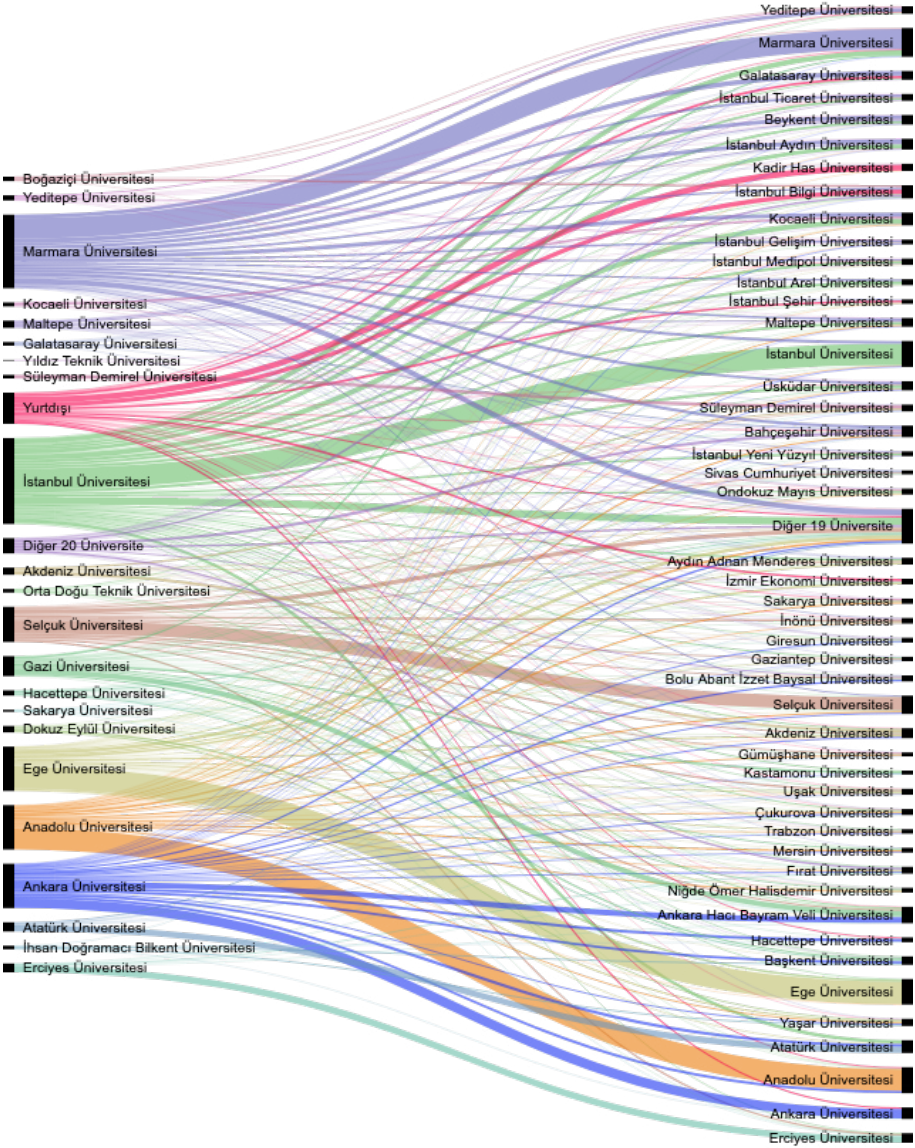
Kaynak: YÖK Akademik veri tabanı kullanılarak oluşturulmuştur.

Profesör unvanlı öğretim üyeleri arasında iletişim doktoralı olanların oranını %70 iken, doçentlerde %79, doktor öğretim üyelerinde ise %83'tür (Tablo 5). Sadece devlet üniversitelerinden daha az sayıda akademisyeni inceleyen başka bir çalışmada bu oranlar sırasıyla %74, %79 ve %83 bulunmuştur (Akgül ve Akdağ 2018) ve bu çalışmanın genel örüntüsü ile uyumludur. Buna göre, profesörden doktor öğretim üyesine doğru gidildikçe, iletişim doktoralı öğretim üyesi oranı artmaktadır. Bu, iletişim alanında daha çok sayıda doktora yapıldığını ve alanda çalışanların gittikçe daha çok oranda iletişimcilerden oluştuğunu göstermektedir. Bu duruma göre, iletişim alanının her geçen gün profesyonelleştiği söylenebilir. Ancak, bu durum, aynı zamanda interdisiplinerlik iddiası güden bir çalışma alanının içe kapanmasının da bir işareti olarak kabul edilebilir. Gerçekten de üniversite bazlı olarak bakıldığında özellikle köklü iletişim fakültelerinin buldukları bazı üniversitelerin (ör. Ankara Üniversitesi, Marmara Üniversitesi ve Ankara Hacı Bayram Üniversitesi) programlarında iletişim dışındaki doktoralı öğretim üyelerine de önemli ölçüde alan açtıkları görülmektedir. Ancak kimi iletişim programlarında iletişim doktoraları dışında hiçbir öğretim üyesinin olmaması ya da çok az sayıda olması, interdisiplinerlik iddiası açısından bakıldığında özellikle dikkat çekicidir.

Öğretim Üyelerinin Kurumsal Hareketliliği

Bu araştırmanın orijinal boyutlarından biri, öğretim üyelerinin doktora yaptıkları kurumlar ile mevcut çalıştıkları kurumlar arasındaki ilişkiyi araştırmasıdır. Bu kapsamda, hazırladığımız Sankey diyagramı oldukça önemli bulgulara ulaşmamıza izin vermiştir (Şekil 2). Buna göre, İstanbul, Marmara, Ege, Anadolu, Ankara, Gazi (Ankara Hacı Bayram) ve Selçuk üniversiteleri Türkiye'nin hemen hemen tüm bölgelerindeki üniversitelere öğretim üyesi yetiştirmiştir. Bununla birlikte, söz konusu doktora mezunların dağılımlarına bakıldığında homojen dağılmadıkları görülmektedir. Sözgelimi, bu üniversitelerin her biri diğer üniversitelerin mezunlarından ziyade daha çok kendi mezunlarından beslenmiş ve diğer üniversitelere daha az açık bir yapı sergilemişlerdir. Bu-

Şekil 2. Öğretim Üyelerinin Doktora Yaptıkları Üniversiteler ile Çalıştıkları Üniversiteler Arasındaki Hareketlilikleri

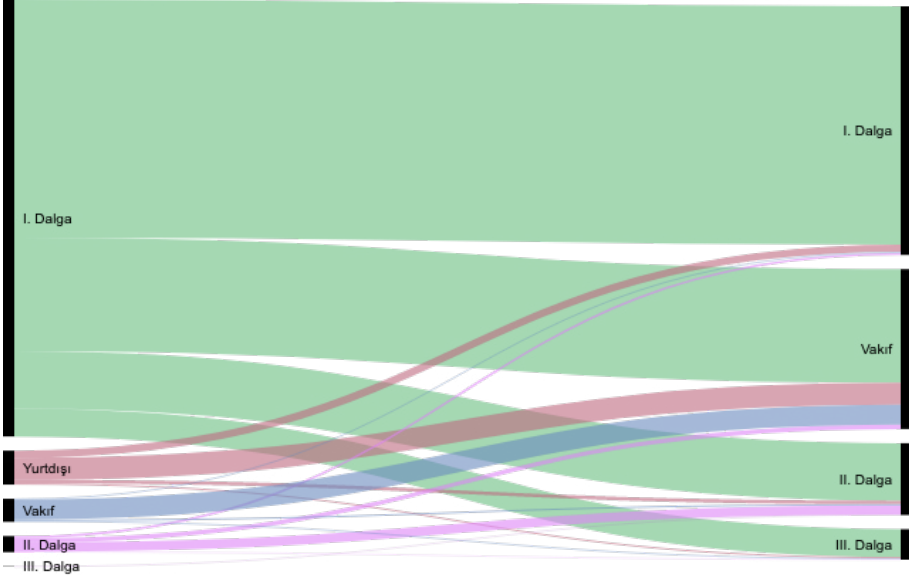
Kaynak: YÖK Akademik veri tabanı kullanılarak oluşturulmuştur.

Not: Şeklin çok uzamaması ve daha kolay yorumlanabilmesi için, az sayıda doktora mezunu veren 20 üniversite sol tarafta "Diğer 20 Üniversite", halen az sayıda öğretim üyesine sahip 19 üniversite ise sağ tarafta "Diğer 19 Üniversite" adı altında toplanmıştır.

nunla birlikte, Gazi Üniversitesinin özellikle Ankara Üniversitesi mezunları tarafından beslendiği dikkat çekmektedir. İstanbul Üniversitesi ile Marmara Üniversitesi arasında da mezun değişimi dikkat çekmekte ancak bu oranlar nispeten düşük kalmaktadır. Yine coğrafik olarak bakıldığında, Ankara Üniversitesinin başta Gazi olmak üzere, Hacettepe ve Başkent üniversiteleri gibi Ankara'daki üniversitelere ek olarak Anadolu (Eskişehir), Selçuk (Konya), Akdeniz (Antalya) ve Atatürk (Erzurum) gibi kendisine daha yakın yerlerdeki üniversitelerin yapılanmasında mezunları aracılığıyla önemli bir rol oynadığı görülmektedir. Öte yandan, İstanbul ve Marmara üniversiteleri mezunlarının İstanbul'daki çok sayıdaki devlet ve vakıf üniversiteleri ile Marmara bölgesindeki üniversitelerde daha fazla görünür oldukları söylenebilir. Ege Üniversitesi ise başta İzmir olmak üzere Ege bölgesindeki üniversiteleri beslemenin yanında diğer bölgelere de mezun vermiş ancak diğer üniversitelere kapalı kalmış ve daha ziyade kendi mezunlarını öğretim üyesi olarak almak yoluna gitmiştir. Yurtdışı doktora mezunlarının dağılımına bakıldığında ise, başta Kadir Has olmak üzere, İstanbul Bilgi ve İstanbul Şehir gibi vakıf üniversiteleri ve Galatasaray gibi devlet üniversitelerinin yurtdışı doktora mezunlarından daha fazla oranda beslendikleri dikkat çekmektedir.

Üniversiteler arası hareketliliğe ek olarak, üniversiteleri kuruluş dalgalarına göre ayırdığımızda nasıl bir durumun ortaya çıktığına bakabiliriz (Şekil 3). Birinci dalga üniversitelerinin büyük çoğunlukla ikinci dalga üniversitesi mezunlarını, yurtdışı doktora kişileri ve daha az sayıda olmak üzere ikinci dalga üniversiteleri mezunlarını istihdam ettikleri görülmektedir. İkinci dalga üniversitelerinin ise, çoğunlukla birinci dalga üniversitelerinden beslenmiş, ancak zamanla diğer ikinci dalga üniversitelerinden mezun olanları ve daha az sayıda olmak üzere yurtdışı mezunlarını istihdam ettikleri görülmektedir. Üçüncü dalga üniversitelerinin büyük çoğunluğunun birinci dalga mezunlarını istihdam ettikleri görülmektedir. Vakıf üniversitelerinin ise en çeşitli öğretim üyesi profiline sahip olduğu görülmektedir. Vakıf üniversitelerinin, en çok birinci dalga üniversiteleri mezunlarını, ardından yurtdışı ve vakıf üniversiteleri mezunlarını ve daha az sayıda ikinci dalga üniversitelerinden mezunları istihdam ettikleri görülmektedir. Üçüncü dalga üniversitelerinin çoğunda henüz doktora programı olmadığı için çok az sayıda mezun verdikleri görülmektedir.

Şekil 3. Kuruluş Dalgasına Göre Üniversiteler Arasındaki Öğretim Üyeleri Hareketliliği

Kaynak: YÖK Akademik veri tabanı kullanılarak tarafımızdan oluşturulmuştur.

İçten Beslenme Oranları

Yapılan hesaplamalara göre, iletişim programlarında çalışan toplam 1173 öğretim üyesinin 343'ü doktora yaptıkları üniversitede çalışmaktadır. Buna göre, iletişim programlarında çalışanların %29'u doktora yaptığı kurumda çalışmaktadır. Tersinden söylersek, öğretim üyelerinin büyük çoğunluğu (%71) doktora yaptığı kurumdan farklı bir kurumda çalışmaktadır. Bu oranlar, nispeten düşük bir içten beslenme durumuna işaret etmektedir. Ancak, aşağıda genişçe açıklayacağımız üzere, burada temel sorun içten beslenme oranının nispeten düşük olması değil, kurumlar arasında içten beslenme oranları açısından büyük farklılıklar olmasıdır. Gerçekten de belirli köklü iletişim fakültelerinde çok daha yüksek bir içten beslenme oranı söz konusudur (Tablo 6). Buna göre, hepsi de birinci dalga üniversiteleri arasında yer alan Ege, Anadolu, Ankara, Selçuk, Marmara ve Erciyes gibi altı köklü iletişim fakültesinin bulunduğu üniversitelerde kendi doktora mezununu öğretim üyesi olarak çalıştırma oranı %67-%88 arasındadır.

Tablo 6. Üniversitelerin İletişim Programlarında İçten Beslenme Oranları

Üniversite	Doktorası Aynı Üniversiteden Olan Öğretim Üyesi Sayısı	Toplam Öğretim Üyesi Sayısı	İçten Beslenme Oranı
Ege	56	64	87,5%
Anadolu	54	65	83,1%
Ankara	24	29	82,8%
İstanbul	53	65	81,5%
Selçuk	33	46	71,7%
Marmara	51	72	70,8%
Erciyes	16	24	66,7%
Süleyman Demirel	8	17	47,1%
Atatürk	15	32	46,9%
Ankara Hacı Bayram Veli	13	41	31,7%
Akdeniz	7	25	28,0%
Fırat	4	17	23,5%
Yeditepe	3	19	15,8%
Kocaeli	5	32	15,6%
Bahçeşehir	4	29	13,8%
Maltepe	3	22	13,6%
İstanbul Ticaret	2	17	11,8%
Sivas Cumhuriyet	1	10	10,0%
Trabzon	1	11	9,1%
Hacettepe	1	12	8,3%
Niğde Ömer Halisdemir	1	12	8,3%
İnönü	1	14	7,1%
Bolu Abant İzzet Baysal	1	15	6,7%
İstanbul Bilgi	2	33	6,1%
Galatasaray	1	22	4,5%

Kaynak: YÖK Akademik veri tabanı kullanılarak tarafımızdan oluşturulmuştur.

İçten beslenmenin yapılmadığı iletişim programlarına bakıldığında, bu programların farklı üniversiteleşme aşamalarında ve dalgalarında kurulmuş üniversiteler de olduğu görülmektedir (Tablo 7). Ayrıca, bu programların birçoğunun öğretim üyesi açısından makul bir büyüklüğe ulaştıkları dikkate alındığında, söz konusu programların bir kısmında içten beslenmeden kaçınıldığının ve bu kaçınmanın belli bir tercihi yansıttığını söylemek mümkündür.

Tablo 7. İçten Beslenme Yapmayan İletişim Programları ve Öğretim Üyesi Sayıları

Üniversite	Öğretim Üyesi Sayısı	Üniversite	Öğretim Üyesi Sayısı
İstanbul Aydın	27	Kastamonu	10
Beykent	24	Nişantaşı	8
Üsküdar	23	Çanakkale Onsekiz Mart	8
Başkent	21	Fenerbahçe	8
Yaşar	18	Hasan Kalyoncu	8
Kadir Has	18	Aksaray	7
Aydın Adnan Menderes	17	Yozgat Bozok	6
İstanbul Medipol	16	Pamukkale	6
Ondokuz Mayıs	15	Hatay Mustafa Kemal	5
Çukurova	15	İstanbul Okan	5
İstanbul Arel	15	Zonguldak Bülent Ecevit	4
Uşak	15	İbn Haldun	4
İzmir Ekonomi	14	Dicle	3
Sakarya	13	Beykoz	3
Giresun	12	Ankara Yıldırım Beyazıt	3
Mersin	12	Karabük	3
İstanbul Yeni Yüzyıl	12	Muş Alparslan	2
İstanbul Gelişim	12	Manisa Celâl Bayar	2
Gaziantep	11	Munzur	1
İstanbul Şehir	11	Ankara Sosyal Bilimler	1
Gümüşhane	10		

Kaynak: YÖK Akademik veri tabanı kullanılarak tarafımızdan oluşturulmuştur.

İletişim Programları: *Quo Vadis?*

Türkiye'deki yükseköğretim kurumlarının bünyesindeki fakülte ve yüksek okullardaki iletişim programlarında çalışan akademisyenlerin, alanlar ve üniversiteler arası hareketliliğini ortaya koymaya çalışan bu araştırma, üç temel sonuca ulaşmıştır.

Bunlardan birincisi, iletişim programlarında çalışan ve yurtiçi doktoralı 1.095 kişinin %79'unun (870) yedi üniversiteden (İstanbul, Marmara, Anadolu, Ankara, Ege, Selçuk ve Gazi) mezun olduğu görülmüştür. Dolayısıyla, akademik insan kaynağının büyük çoğunluğunun köklü kurumlarda doktora derecelerini aldıkları teyit edilmiştir. Bu araştırma, 1992'den sonra kurulan üniversiteler bünyesindeki programların, Ankara, İstanbul, İzmir ve Eskişehir'deki iletişim fakültelerinden beslendikleri yönünde kanaati (Şeker ve Şeker 2011) de teyit etmiştir. Ancak, bu araştırma 1992-2005 yılları arasında kurulan ikinci dalga üniversitelerinin kendi kurumsallaşmalarını da önemli ölçüde tamam-

ladıkları ve doktora mezunu vererek hem kendilerini hem de bazı vakıf üniversitelerini beslediklerini ortaya koymuştur. Yurtdışında doktora yapan ve iletişim programlarında öğretim üyesi olarak çalışan 78 kişinin çoğunluğunun ABD, İngiltere, Fransa ve Almanya'da doktora yaptığı görülmüştür. Bu durumun Türkiye'deki iletişim çalışmalarının daha ziyade zikredilen ülkelerdeki tartışmalarla etkileşim halinde olmasının hem bir sonucu hem de bir nedeni olduğu söylenebilir.

İkincisi, interdisiplinerlik iddiası güden iletişim alanında, iletişim eğitimi almamış öğretim üyelerinin iletişim programlarında çalışmasına şüpheyle yaklaşanlar bulunmaktadır. Ancak bu çalışmanın ortaya koyduğu üzere, iletişim programlarında çalışan öğretim üyelerinin beşte dördü iletişim alanında doktora yapmıştır ve daha genç öğretim üyelerinde iletişim alanında doktora yapmış olanların oranı daha yüksektir. Uluslararası İletişim Derneğinin (International Communication Association) 2005 yılında 1.117 üyesiyle yaptığı bir çalışmaya göre, derneğe üye olanların %63'ü iletişim alanında doktora yapmıştır (Donsbach 2006, 440). Bu oranın şimdilerde daha da artmış olması muhtemeldir. Zira, Türkiye'deki gibi, ilgili çalışmada da genç öğretim üyeleri arasında iletişim doktora oranı daha yüksektir (Donsbach 2006, 441). Dolayısıyla, Türkiye'deki iletişim programlarında çalışan akademisyenlerin durumunun dünya ile benzer olduğu sonucuna ulaşılabilir. Ancak, bu çalışmanın ortaya koyduğu üzere, Türkiye'deki ilginç durum, özellikle köklü iletişim programları dışında kalan nispeten yeni iletişim programlarında, iletişim doktoraları dışında hiçbir öğretim üyesinin olmaması ya da çok az sayıda olmasıdır. Bu durumun, interdisiplinerlik iddiası güden iletişim alanının söz konusu programlarda önümüzdeki yıllarda bir içine kapanma riskiyle karşı karşıya olup olmadığına ilişkin yeni çalışmalar yapılmalıdır. Bu durum, iletişim alanında üretilen bilginin güncelliği, diğer bilimsel disiplinleri etkileme düzeyi ve genel olarak akademisyenlerin üretkenliğine etkisi gibi hususlar açısından daha fazla incelemeye muhtaçtır. Dolayısıyla, iletişim programlarını, öğretim üyelerinin doktora yaptıkları alanların ve üniversiteler açısından dikkate alan ve üretkenlik açısından birbiriyle kıyaslayan çalışmalara ihtiyaç vardır. Bu kapsamda, iletişim programlarında çalışan öğretim üyelerinin doktora alanlarına göre karşılaştırma yapılmasına izin verecek şekilde akademik üretkenliklerini incelenmelidir. Dahası, bu tür çalışmalar, söz konusu akademisyenlerin yayınlarında ve projelerde ne derece interdisipliner çalışma yaptıklarına ışık tutmalıdır.

Üçüncüsü, bu araştırmanın orijinal boyutlarından biri, öğretim üyelerinin doktora yaptıkları kurumlar ile mevcut çalıştıkları kurumlar arasındaki ilişkiyi araştırmasıdır. Buna göre, İstanbul, Marmara, Ege, Anadolu, Ankara, Gazi

(Ankara Hacı Bayram) ve Selçuk üniversiteleri Türkiye'nin dört bir tarafındaki iletişim programları beslemiştir. Ancak bu dağılım, coğrafik olarak homojen değildir. Sözgelimi, Ankara Üniversitesi Ankara, Eskişehir, Konya, Antalya ve Erzurum gibi şehirleri daha ziyade beslerken, Ege Üniversitesi Ege bölgesindeki kurumları daha ziyade beslemiştir. Ayrıca, içten beslenme açısından bakıldığında, Türkiye'deki tüm iletişim programlarında çalışanların %29'u doktora yaptıkları kurumda çalışmaktadır. Bu oranlar, içten beslenmeye ilişkin uluslararası kıyaslamaları (Altbach, Yudkevich ve Rumbley 2015) dikkate aldığımızda çok kötü oranlar değildir. Ancak, ayrıntılı olarak gösterildiği üzere, kurumlar arasında içten beslenme oranları açısından büyük farklılıklar söz konusudur. Buna göre, Ege, Anadolu, Ankara, İstanbul, Selçuk, Marmara ve Erciyes gibi yedi köklü iletişim fakültesinin bulunduğu üniversitelerde kendi doktora mezununu öğretim üyesi olarak çalıştırma oranı %67-%88 arasındadır. Oldukça yüksek olan bu oranlar, Türkiye'deki en eski kurumların aynı dalgada olan kurumlara karşı bir güvensizlik içerisinde oldukları veyahut farklı gelenekleri temsil ettiklerini düşündükleri için kendi mezunlarını çalıştırmayı yeğlediklerini göstermektedir. Bir başka ifadeyle, söz konusu köklü kurumlardaki sorun, sadece ikinci dalga veya vakıf üniversiteleri mezunlarına nispeten kapalı olmaları değil, kendi akranları olan birinci dalga kurumlara karşı da kapalı olmalarıdır.

Çalışmada yeni programların iletişimci olmayanlara, eski programların ise kendi mezunları olmayanlara karşı nispeten kapalı oldukları sonucuna ulaşılmıştır. Yukarıda da işaret edildiği üzere, iletişim programlarını öğretim üyelerinin doktora yaptıkları alanları ve üniversiteleri dikkate alan ve üretkenlik açısından birbiriyle kıyaslayan çalışmalara ihtiyaç bulunmaktadır. Uluslararası çalışmalar, içten beslenmenin yüksek olduğu kurumların, yeni küresel sorunlara karşılık yenilikçi fikir ve perspektif geliştirme ihtimallerinin düşük olduğunu göstermektedir (Altbach, vd., 2015). Bundan dolayı, iletişim çalışmalarında farklı disiplinden gelenlerin ne derece katkısı olduğu ile içten beslenmenin kurumların yenilik kapasitesi ve üretkenliği üzerine etkileriyle ilgili çalışmalar önem arz etmektedir.

Kaynakça

- Akgül, Mahmut ve Mustafa Akdağ. 2018. "İletişim Eğitimi Ve Disiplinlerarasılık: İletişim Fakültelerindeki Akademisyen Profili Üzerine Bir Değerlendirme". *Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi*, sy 31 (Aralık): 1-20. <https://doi.org/10.17829/turcom.499682>.
- Altbach, Philip G., Maria Yudkevich ve Laura E. Rumbley. 2015. "Academic Inbreeding: Local Challenge, Global Problem". *Asia Pacific Education Review* 16 (3): 317-30. <https://doi.org/10.1007/s12564-015-9391-8>.
- Arık, M. Bilal ve Fatih Bayram. 2011. "İletişim Eğitimi ve İletişim Akademisyenleri: Veriler Işığında Genel Bir Değerlendirme". *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, sy 15 (Haziran): 81-98.
- Coe, Kevin ve Joshua M. Scacco. 2017. "Content Analysis, Quantitative". İçinde *The International Encyclopedia of Communication Research Methods*, editör Jörg Matthes, 1-11. John Wiley & Sons. <https://doi.org/10.1002/9781118901731.iecrm0045>.
- Craig, Robert T. 1999. "Communication Theory as a Field". *Communication Theory* 9 (2): 119-61. <https://doi.org/10.1111/j.1468-2885.1999.tb00355.x>.
- Donsbach, Wolfgang. 2006. "The Identity of Communication Research". *Journal of Communication* 56 (3): 437-48. <https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.2006.00294.x>.
- Elpeze Ergeç, Nüket. 2014. "Uluslararası Yükseköğrenim Trendleri Bağlamında İletişim Eğitimi Yeniden Düşünmek". *Seçuk İletişim* 8 (2): 5-31. <https://doi.org/10.18094/si.64144>.
- Fisher, Nicole. 2019. "How Much Time Americans Spend in Front of Screens Will Terrify You". *Forbes*, 24 Ocak 2019. <https://www.forbes.com/sites/nicolefisher/2019/01/24/how-much-time-americans-spend-in-front-of-screens-will-terrify-you/>.
- Göktürk, Duygun ve Anil Kandemir. 2019. "Yükseköğretimde Akademik Kendileşme (Academic Inbreeding) ve Kurumsal Habitusun İnşası Üzerine Bir Tartışma". *Mülkiye Dergisi* 43 (3): 599-624.
- Gür, Bekir S., Zafer Çelik, Türker Kurt ve Serkan Yurdakul. 2017. *Yükseköğretime Bakış 2017: İzleme ve Değerlendirme Raporu*. Ankara: EBSAM.
- Gür, Bekir S., Zafer Çelik, Türker Kurt ve Serkan Yurdakul. 2018. *The Outlook on Higher Education in Turkey 2017: Monitoring and Evaluation Report*. Ankara: EBSAM.
- Gür, Bekir S., Zafer Çelik ve Serkan Yurdakul. 2019. *Yükseköğretime Bakış 2019: İzleme ve Değerlendirme Raporu*. Ankara: EBSAM.
- Inanc, Ozlem ve Onur Tuncer. 2011. "The Effect Of Academic Inbreeding On Scientific Effectiveness". Springer-Verlag. <https://doi.org/10.1007/s11192-011-0415-9>.
- Jiménez, Leonarda García ve Susana Martínez Guillem. 2009. "Does Communication Studies Have an Identity? Setting the Bases for Contemporary Research". *Catalan Journal of Communication and Cultural Studies* 1 (1): 15-27.

- Kane, Oumar. 2016. "Communication Studies, Disciplination and the Ontological Stakes of Interdisciplinarity: A Critical Review". *Communication & Society* 29 (3): 87-102. <https://doi.org/10.15581/003.29.3.87-102>.
- Lilleker, Darren G. 2013. *Siyasal İletişim: Temel Kavramlar*. İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- López-Escobar, Esteban ve Manuel Algarra Martín. 2017. "Communication Teaching and Research in Spain". *Publizistik* 62 (1): 83-105. <https://doi.org/10.1007/s11616-016-0306-4>.
- Nordenstreng, Kaarle. 2007. "Discipline or Field? Soul-Searching in Communication Research". *Nordicom Review* 28 (Jubilee Issue): 211-22.
- Ozupek, M. Nejat ve Deniz Ozer. 2015. "Investigation into the Education at Communication Faculties in Turkey". *Procedia - Social and Behavioral Sciences, The Proceedings of 6th World Conference on Educational Sciences*, 191 (Haziran): 227-34. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.04.359>.
- Özarslan, Zeynep. 2019. "Türkiye'de Lisans Düzeyindeki Yeni Medya Eğitimi ve Sektör Beklentileri Üzerine Bir Değerlendirme". *Moment Dergi (Hacettepe Üniversitesi İletişim Fakültesi Kültürel Çalışmalar Dergisi)* 6 (1): 150-75.
- Özoğlu, Murat, Bekir S. Gür ve Sedat Gümüş. 2016. "Rapid Expansion of Higher Education in Turkey: The Challenges of Recently Established Public Universities (2006–2013)". *Higher Education Policy* 29 (1): 21-39. <https://doi.org/10.1057/hep.2015.7>.
- Rosengren, Karl Erik. 1993. "From Field to Frog Ponds". *Journal of Communication* 43 (3): 6-17. <https://doi.org/10.1111/j.1460-2466.1993.tb01271.x>.
- Şeker, Mustafa ve Tülay Şeker. 2011. "İletişim Eğitiminde Temel Sorunlar ve Açmazlar". *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, sy 15: 99-118.
- Tokgöz, Oya. 2003. "Türkiye'de İletişim Eğitimi: Elli Yıllık Bir Geçmişin Değerlendirilmesi". *Kültür ve İletişim* 6 (1): 9-32.
- Tokgöz, Oya. 2006. "Türkiye'de İletişim Araştırmalarında İletişim Eğitiminin Rolü ve Önemi". *Küresel İletişim Dergisi* 1 (1): 1-12.
- Varol, Asaf. 2001. "İletişim Fakülteleri ve Sorunları". *Selçuk İletişim* 1 (4): 3-9.
- Vuran, Ateş. 2003. "Yükseköğretimde İletişim Fakülteleri". *İstanbul Ticaret Üniversitesi Dergisi*, sy 4 (Aralık): 235-39.
- Waisbord, Silvio. 2014. "United and Fragmented: Communication and Media Studies in Latin America". *Journal of Latin American Communication Research* 4 (1): 1-23.

Ek 1

Tablo 8. Birinci ve İkinci Dalga Üniversiteleri

I. Dalga Üniversiteleri (1992'den önce)		II. Dalga Üniversiteleri (1992-2005 arası)
Akdeniz	Mimar Sinan Güzel Sanatlar	Abant İzzet Baysal
Anadolu	Ondokuz Mayıs	Afyon Kocatepe
Ankara Hacı Bayram Veli	Orta Doğu Teknik	Afyonkarahisar Sağlık Bilimleri
Ankara	Polis Akademisi	Aydın Adnan Menderes
Atatürk	Sakarya Uygulamalı Bilimler	Balıkesir
Boğaziçi	Samsun	Bolu Abant İzzet Baysal
Bursa Uludağ	Selçuk	Çanakkale Onsekiz Mart
Çukurova	Sivas Cumhuriyet	Eskişehir Osmangazi
Dicle	TODAİE	Galatasaray
Dokuz Eylül	Trabzon	Gebze Teknik
Ege	Trakya	Harran
Erciyes	Van Yüzüncü Yıl	Hatay Mustafa Kemal
Eskişehir Teknik	Yıldız Teknik	İzmir İleri teknoloji
Fırat		Kafkas
Gazi		Kahramanmaraş Sütçü İmam
Gaziantep		Kırıkkale
Hacettepe		Kocaeli
Isparta Uygulamalı Bilimler		Kütahya Dumlupınar
İnönü		Manisa Celâl Bayar
İstanbul Teknik		Mersin
İstanbul		Muğla Sıtkı Koçman
İstanbul – Cerrahpaşa		Niğde Ömer Halisdemir
Kara Harp Okulu		Niğde
Karadeniz Teknik		Pamukkale
Kayseri		Sakarya
Konya Teknik		Süleyman Demirel
Kütahya Sağlık Bilimleri		Tarsus
Malatya Turgut Özal		Tokat Gaziosmanpaşa
Marmara		Zonguldak Bülent Ecevit

Kaynak: Gür vd. 2017'ye dayalı olarak tarafımızdan güncellenmiştir.

Ek 2**Tablo 9. Üçüncü Dalga Üniversiteleri**

III. Dalga Üniversiteleri (2006 sonrası)		
Abdullah Gül	Bursa Teknik	Kırşehir Ahi Evran
Adana Bilim ve Teknoloji	Çankırı Karatekin	Kilis 7 Aralık
Adıyaman	Düzce	Konya Necmettin Erbakan
Ağrı İbrahim Çeçen	Erzincan Binali Yıldırım	Mardin Artuklu
Aksaray	Erzurum Teknik	Munzur
Alanya Alaaddin Keykubat	Giresun	Muş Alparslan
Amasya	Gümüşhane	Nevşehir Hacı Bektaş Veli
Ankara Sosyal Bilimler	Hakkâri	Ordu
Ankara Yıldırım Beyazıt	Hitit	Osmaniye Korkut Ata
Ardahan	İğdir	Rize Recep Tayyip Erdoğan
Artvin Çoruh	İskenderun Teknik	Sağlık Bilimleri
Bandırma Onyedli Eylül	İstanbul Medeniyet	Siirt
Bartın	İzmir Bakırçay	Sinop
Batman	İzmir Demokrasi	Şırnak
Bayburt	İzmir Kâtip Çelebi	Tekirdağ Namık Kemal
Bilecik Şeyh Edebali	Karabük	Türk-Alman
Bingöl	Karamanoğlu Mehmetbey	Uşak
Bitlis Eren	Kastamonu	Yalova
Burdur Mehmet Akif Ersoy	Kırklareli	Yozgat Bozok

Kaynak: Gür vd. 2017'ye dayalı olarak tarafımızdan güncellenmiştir.